

Nytt Land

Tonje Bøe Birkeland

0100 Zinc Yellow

1989

Farger er viktige. Hun kunne ikke fullføre en tegning om det ikke var noe gult. Det gule trengte ikke å være solen; fjerdedelen med sol i hjørnet. Det gule kunne også være flekker i mønsteret på et tyrkisk teppe. Himmelen var ingen blå stripe på toppen av arket. Hun så mange farger i himmelen. Hun hadde et dobbelt skrin med Derwent fargeblyanter. Hun sorterte dem nøyaktig etter farge lenge før hun hadde begrep om navn eller nummer.

2015

Fargeskrinet har hun fortsatt. Den lyseste, litt kalde og syrlige gule er den korteste blyanten, kun en stubb igjen.

Fargene er så viktig for henne. Minnene kategoriseres i farger. Hun ser dem for seg som biter av himmelen og luften rundt henne, anorakken, øyne, lepper blå av kulde. Hvordan det gule hopper inn og ut av scenen som biter av varmt lys.

6910 Storm Grey

1992

En fot foran den andre. Menneskets enkleste bevegelse. Hun skjøv og skjøv, til det dunket i hoftene og i hodet. Foran øynene var det hvitt, med mørke fnugg som alltid danset foran øynene på de samme stedene.

Det er feil å si at hun ikke tenkte på målet. For målet var meningen. Det er visst ingen skam å snu. I hennes familie snudde de aldri. Det skjønte hun da hun var veldig liten.

De lange turene på langrennsski, repetisjon og følelsen av å snart ikke orke mer, før kreftene kommer tilbake og tar over for tankene. Barn kan tenke tunge tanker. Idet krefter tar over, blir tunge tanker til fortellinger, bilder bak øynene. Bilder som er foran henne, eller bilder skapt av andre erfaringer.

Hun husker at hun som barn ikke så på seg selv som barn eller bekymringsløs. Hun var redd for det svarte, redd for kumlokk, redd for døden, redd for å sovne. Gradvis så hun på søvnen som søvn og døden som død. Det var godt å sove og hun glemte den selvsagte parallellen. Hun var aldri redd for blod eller sår. Hun inspisererte selv sår, pirket og plastret.

2009

Nå var hun redd for tåke og snøfokk.

Med redsel følger spenning. Da hun kom til Svalbard var det i snøfokk hun jobbet best. Med kamera mellom hendene, nakken bøyd ned mot søkeren, vinden smellende mot scooterdressen, i rykkvise press mot ryggraden. Hver gang en snor pisket henne i ansiktet, dunket brått mot tennene eller nesten traff øyet, tenkte hun på hvordan det var å være barn på vidden om vinteren. Spenningen idet gleden ble dratt ut av kroppen med vinden og blandet seg med redselen. Hvor varmt det kunne være bak anorakken og ulltrøyen, før ansiktet og hendene ble numne av kulde like etter.

Reisen og fotografiene har gjæret bak blikket, i virksomme hender, i en rastløs kropp og i tenkte tanker siden skiturene. Drømmen om å skape noe i dette hvite, blant is, fjell, steiner. Alt synes solid og uforanderlig, men er samtidig sårbart. Erfaringen med å jobbe ute, i tidspress og skiftende vær, kom brått som en ny begynnelse, en konkretisering, på Svalbard. Snø og vidde. Uendelige horisonter med midlertidige avslutninger, utspring og topper av begynnelse.

3400 Sky Blue

2014

Visste du at det er umulig å simulere skyene i Arktis? Når hun betrakter dem ser det ut som lagene er uendelige. Skyer har vitenskapelig sett to lag. Det øverste laget er en blanding av underkjølt skyvann og iskrystaller. Laget under består av is og snø. Forholdet mellom de to lagene, hver komponents volum og størrelse, er et forgjengelig og uberegnelig fenomen selv for dagens forskere¹; å simulere det underkjølte skyvannet er vanskelig. Å simulere den visuelle skyen i form av tekst er umulig.

Selv på et fotografi synes kun et fåtall av fasetteringene i de to lagene, og skybuen som hvelver seg inn eller ut av skyen sees som en samling av farger. I virkeligheten føles lyset fra den som så ubeskrivelig vakkert at du kjenner det i brystet, at det skremmer. Så går det kanskje to uker før hun igjen får øye på fenomenet, idet den kjølige luften har vellet over himmelen den lille stunden det var mørkt, så himmelen blir en eneste sky i to lag idet det lysner. Ikke lenge etter bryter solen gjennom og alt blir blått, men først legger lave skyer seg som transparente tepper over bukten, stranden, steinene. Fjellene bak kan hun ikke se. Idet de igjen blir synlige, blir himmelblå normalen og nullpunktet i parameteren som hun måler lys og farger fra.

¹ Marit Funnemark, *Hvor godt kan vi simulere underkjølt skyvann i arktiske skyer?* UIO: Masteroppgave v/ institutt for geofag, 2013

Lysmåleren holdes opp med den halvsirkelformete sensoren i retning der lyset skal falle inn på motivet, nullpunktet der lys og skygger skal være nøytrale i det ferdige fotografiet. Hun har et todelt forhold til lyset, som det hvite og det blå i skyene. Vitenskapen og registreringen; der visualisering blander seg med kroppslig registrering og ubeskrivelige følelser vinner over alt det beviselige.

Blå himmel er vakrest om du våkner til den hver dag. Da kan hun være under den helt uten forpliktelser, tenker hun. Hver sky blir en liten oppvåkning. En køye av rød skai og en sovepose fylt med gåsedun, vridd rundt seg selv et par ganger. Anklene hennes er bundet på innsiden. En blå bit er holdt fast i det lille ko-øyet. Et par ullsokker, vridde de også, men siden vridd tilbake i noenlunde posisjon, henger over ripen, sperrer for den ellers rene fargeprøven av himmel. Den varianten av himmelblå som har litt gult i seg uten å være varm, som om den nikker mot det turkise havet under. Øst-Grønlands variant av himmelblå. Små skiftninger nå som det er august, litt mer gult, en anelse mer rødt. Hun plukker litt søvn ut av øyekroken. Vridningene i soveposen brekkes opp, idet hun bøyer knærne og stikker hoften opp; hun tar av seg stillongsen og trusen i soveposen, bretter høyre skulder og arm ut igjen, strekker albuen, legger trusen i en pose, finner fram en ny truse fra den oransje vanntettposen. Stillongsen lar hun ligge i soveposen. Hun åler seg litt opp, til bakhodet nesten stanger i veggen bak, selv om ryggen er lut og nakken bøyd, for ellers ville hun stanget i taket. Hun plukker den sorte stillongsen ned fra sengegjerdet. Og de stripe sokkene i ekstra myk merinoull, som er blitt ganske harde etter et par dagers bruk. I dag bytter hun ulltrøye. Luft mot huden føles nesten rart. Hun finner sportstopp og singlet, hengende i en slags selvrensende hvile på sengegjerdet. Vurderer om det er dagen for én eller to ulltrøyer og velger to. Den sorte tynne med høy hals og den rosa over. Åle på rumpen ned til tærne stanger i den andre veggen, knærne bøyes, en slags skrå rotasjon i køyen og ned mot gulvet. Brystet mot sengegjerdet, rumpen ut og ned, et langt steg, tærne oppå det lille gjerdet som skal holde kroppen fast i køyen under, klam skai. Heldigvis er køyen tom, så hun kan slippe vekten fra brystkassen og fingrene, via den venstre tåen på skaien, hoppe ned, lande med vekten på høyre fot. Et stikk under høyre kne. Hun er kald og stiv i leddene. På med skoene, over den lille stripen med skipsgulv som danner gangen, smalere enn et steg, mindre enn en meter. Dørhåndtaket gir etter, så hun kan tisse, vaske hender, skvette vann i ansiktet. Håndkle henger visst ved køyen, så hun får droppe armhulene. Løper ut med dryppende ansikt. Tørker ansiktet i det tynne håndkledet som ikke vil ta til seg vann, smører nesen inn med solkrem. Resten av ansiktet. Hun får blod på fingrene, fra leppene som er sprukne av sol, saltvann og den tørre, kjølige luften. Kaffe og frokost på dekk. Morgenstellet avsluttes med tannpuss.

Tankene hun tenker her på båten og på land, er renere, mer fokuserte, alltid sannheter, aldri løgner. Hun puster, ser, registrerer, fotograferer. Hun tenker på dem som har vært her før henne. Hun drømmer ofte om at forfedrene hennes kunne vært her, vært med på reisene. En av kvinnene før henne var Anna Aurora Astrup (1871-1968).

Anna Aurora Astrup drar på ekspedisjon med seilbåten Aurora Arktika langs østkysten av Grønland i 1900. Astrup kartlegger havdybder, fjelltopper og kystlinje. Hun holder førstebestigningen av fjellene Mount Aurora (583 m.o.h.) og Astrups Horn (711 m.o.h.). Kystlinjen rundt Nansen Fjord, sør for Scoresbysund og nord for Tasilaq, er et av de minst utforskede stedene i verden.

Anna vender tilbake fra Grønland med erfaringer og nedtegnelser. Hun annonserer at hun vil publisere dagbøkene fra reisen i sitt egent navn. Flere forlag mottar teksten til gjennomsyn. Samtlige refuserer den. Sett i lys av Annas økonomiske problemer gjør avvisningene dagboken til en fiasko. Manuskriptet blir etterlatt, glemt og ufullstendig.

Da hennes reisefelle Michael dør, blir Anna Aurora kontaktet av Mary, Michaels kone. Anna er nevnt i Michaels testamente. Et av hans siste ønsker var at Anna skulle arve Michaels originale dagbøker fra ekspedisjonen til Øst-Grønland. Året er 1927. På dette tidspunktet er Anna en kvinne sent i 50-årene. Michael levde helt til sin 100-årsdag.

Før hun gir dem til Anna, leser Mary gjennom Michaels dagbøker. Her beskrives Anna. Mary blir bergtatt av skildringene om de heroiske dådene til fotografen, fjellklatreren og forfatteren Anna, som var 29 år gammel da hun reiste til Grønland. Den unge kvinnen holdt mange førstebestigninger. Mary inspiserer kart og draft over området, på leting etter toppene som er nevnt med både navn og koordinater av Michael, men finner ingen av dem. Fjelltoppene står fortsatt på kartet uten navn.

Gjennom Michaels dagbøker forstår Mary at Anna hadde vært Michaels nærmeste venn under ekspedisjonen på Aurora Arktika, som den datteren han aldri fikk. Hun forstår at Anna forfattet sin egen reisedagbok fra Grønland, som Michael beskriver som "en sylskarp beretning om en kvinne blant menn i isen." Mary bestemmer seg for at deler av formuen Michael etterlot seg, skal tilgodeses til et fond for å publiseres Anna Aurora Astrups dagbok *Among Virgin Mountains*.

Fra avgjørelsen blir tatt tar det omtrent et år å ferdigstille dagboken for publisering. Med den solide finansielle støtten viser flere store forlag sin interesse, siden kostnadene uansett vil dekkes. Boken lanseres 12. mai 1928. En måned etter er Roald Amundsens forsvinning et faktum. Annas bok blir glemt. Alle som er interessert i Grønland og Arktis vil hedre den største oppdageren av dem alle og kontemplerer ved å lese hans beretninger.

4140 Distant Green

Forfedre er et vidt begrep, om blodsbånd og forbilder. Det bærer i seg det vanskelige og usagte, det heltmodige og gode, det kontrollerende. Ondskap, i form av misjonsstasjonens og kolonistenes verste handlinger og virkemidler, er også slept i land på Grønland. Det er så lett for henne å se det nå i ettertid, trekke opp en linje, som en grense en moralsk sett ikke bør trå over. Grensen er hårfin, og den strekkes og revurderes fortsatt i det samme landskapet i dag. Et eksempel:

I dette grenselandet og i vår historie finner hun Josephine Diebitsch Peary. Josephine føder et barn i en hytte på Grønland. Marie Ahnighito Peary blir født 12. september 1893. I boken *Snow Baby*² skildrer Josephine datterens liv som baby på Grønland, gjennom tekster og svart-hvitt fotografier av datteren og hennes omgivelser. Josephine skriver om Ahnighitos venner, inuitene. Hun setter opp en tydelig linje, mellom dem og hennes snøhvite baby. Hun fotograferer subjektene, babyen og inuitene på ulike måter: den vesle piken stases opp, mens inuitene sees oppstilte i hverdagsklær, som gjester på Pearys skip eller idet de akkurat har forlatt det de holdt på med - hverdagslighetene står igjen som et bakteppe. Furete og værbitte ansikter ser inn i Josephines merkverdige apparat. Marie Ahnighito poserer bevisst og verdensvant foran mors kamera. Det som er levende og likt i menneskene, fellesskapet i isødet, er vasket bort av filmen, av eksponeringen, av avbildningen. Teknikken og tiden til tross; historiens inderlighet og optimisme viser hvordan en moderlig kvinne med et behov for en verden for sin datter, en personlig sfære rundt barnet og moren, får en kontakt, en tillitsfull holdning til dem hun har rundt seg, være seg sjømenn eller fiskere; i kajakk, i skute eller på land. Likevel har Josephines koloniserende samtid gitt boken en koloritt som gjør at den verken kan eller bør leses for hardt og bokstavelig. Josephine har ikke visst helt hvordan hun skulle fortelle og formidle det ubeskrivelige; landskapet, klimaet og ikke minst menneskene. Boken er bisarr og vakker i sin sære ufullstendighet.

2
Josephine D. Peary,
Snow Baby,
New York: Frederick A. Stokes
Company 1901

5150 Parchment

Anna Aurora skildres i Michaels reisedagbok, der han nedtegnet skriftlige portretter av mannskapet. Anna har betrodd seg til Michael. Der betroelsene stopper opp, begynner portrettet. Michael evner å se det usagte, og slik skaper han blikket i portrettet, det skriftlige bildets sentrum:

Overfarten via Island var lang, færre seilte denne veien og det var et eventyr! Anna hadde klippet håret for anledningen. Det var ikke kortklippet, men definitivt kortere. Hansker og håndklær, speil og hårbørste, var alt hun tok med seg som viste noe som helst tegn på forfengelighet. Kamera krevde omtrent halvparten av kofferten, som om det var det mest nødvendige av det nødvendige. For Anna, en forfatter av yrke, en fotograf av lidenskap, så var kamera aller viktigst. En reisende kunne få plass til det aller viktigste i en liten veske. Anna var ingen typisk reisende. Pakkelisten hennes var minst tre sider lang. Hun kunne ikke fordra å la parfymen bli igjen hjemme, hun helte både melk og sukker i teen. Magen hennes plaget henne aldri bortsett fra like før reisene. Da hadde hun ordentlig mageknip. Lister og komfort til tross, så fort vinden samlet seg i seilene, så snart ansiktet hennes ble vætet av tåke, svette og sjøvann, håret ble fett, leppene sprukne og knærne fulle av skrubbsår og blåmerker, glemte hun hele listen. Hun sverget stolt at hun kunne klare seg med under halvparten av nødvendighetene. Hun vil trenge mindre, kreve mindre og frykte mindre på framtidige reiser. Listene ble alltid til en fem sider lang forutinntatt novelle, som endte opp på rundt tre sider etter litt redigering. Kan hende var den nede i to sider klokken to om morgenen på avreisedagen. Den ble to og en halv igjen like før hun skulle låse seg ut. Halvveis ned den bratte bakken fra huset sverget hun på at hun hadde glemt minst halvparten og garantert latt døren stå åpen! Plager fra blåmerker, sår og skader forsvant, kinnene følte varme; reisefeber. Hun var klar likevel. Hennes kamera er et Kodak, ordinært ved første øyekast, men så snart hun folder ut belgen, er kamera stort. Den rektangulære svarte boksen er et dyr – den røde belgen danner en søkende nakke, linsen et skarpt blikk, et oppmerksomt øye, den lille søkeren lar fotografen kontrollere det. En jaktende ørn, en modig bjørn eller en skjønnhet, det kommer an på fotografen. Anna prøver aldri å forskjønne, hun søker det vakre og dokumenterer det rett på sak, enkelt, på grensen til kjedelig. Det er som om hun sier: Her er det, kom hit og se det selv. Dette gjør fotografiene hennes overbevisende, nesten insisterende, som betrakter ser du scenen fra innsiden. Du står der, klar over rammen, glasset, papiret; rommet, bygningen, hagen eller gaten utenfor, omgitt av et lys veldig ulikt lyset som en gang skisserte opp scenen foran deg. Omgivelsene til tross; det er som om du selv befinner deg på ekspedisjon.

Michael hadde lagt en lapp inn i boken i etterkant:

Anna Aurora var opptatt av lyset. Kan hende var hun begavet i å arbeide med dette skjøre, transparente, raske, stigende eller synkende - flyktige - materialet. Oppkalt etter Aurora Borealis, nordlyset. Selv foretrakk hun Media Nocte, midnattssolen. Hun var aldri spesielt trøtt om kvelden. Hun sov alltid tungt om morgenen, våknet opp en anelse forvirret, ansiktet hovent og håndleddene numne og tunge. Jeg burde lagt meg tidligere, innrømmet hun. Det ble aldri noe av, ettersom kreativitet og arbeidsmoral steg om kvelden, i takt med ordene, historiene. Hun glemte løftene om endringer i hverdagen, drakk kaffe om kvelden, etter midnatt, om natten, og hadde lyst på mat grytidlig om morgenen. En regelrett klisjé, en rettighet for den kreative; kjernen kom klingende inn i natten. Hun glemte å betrakte solnedgangen. Dårlig samvittighet slo henne idet hun så at solen steg opp igjen, men hun klarte alltid å nyte soloppgangen om hun fortsatt var våken.

Det er så mange historier som ikke er fullstendige. Ingen historier, intet liv, er fullstendig. Avslutningen er ikke satt. Fortellingen rykkes til siste ord. Epilogen eksisterer ikke i livet. Den skapes av dem som kommer etter. Den skapes ut av det blå, med små hvite hull som oppvåkninger.

Her, like sør for Nansen Fjord, seilende inn i en av tre fjorder på Grønland som bærer navnet *Kangerdlugssuaq*, Storfjorden, ser hun det for første gang; himmelen, de lave skyene over steinene, skybuene som springer inn og ut av dem. Hun fotograferer, puster, glemmer at hun fryser på hendene, holder pusten, fortsetter å fotografere selv om hun ikke kjenner utløseren under pekefingeren. Hun går tom for film og er for nummen i hendene og håndleddene til å åpne dekslet, ta ut filmrullen med åtte eksponeringer og sette i en ny. Hendene må tilbake i de doble vottene, kinnene kan ikke være klistret mot det kalde metallet, øyet dras bort fra søkeren, så begge øynene får se motivet sammen.

7110 Fell Mist

En professor i oseanografi vil ikke betegne en skysimulering av skyene på Grønland som umulig, men snarere som et utfordrende område for studier av fenomener knyttet til skyer. Som kvinne i en seilbåt på det underkjølte sjøvannet, mellom skybuer, tåke, blå himmel, høye fjell med spor av ulv, havbunn med levninger av narhval og fossile, utryddede og aldri oppdagete arter, vil hun våge påstå at det er umulig å gjenskape øyeblikket. En ny framstilling vil uansett ikke være en tilstrekkelig beskrivelse, ettersom den vil utelate sensoriske kvaliteter: den bitende kulden og lukten, duften, av absolutt ingenting og samtidig av alt, luften - nedkjølt og likevel solvarm. En varme i brystet, kalde hender. Hun tenker på panoramaet fra toppen ni hundre meter over henne. Hun liker ikke ordet panorama, men vet ikke hvordan hun kan beskrive en slik utsikt; som fra norrøn tid, nei, som fra urtiden beskrevet i norrøn mytologi. Hun står i Midgard. Midgardsormen slynger seg mørk blågrønn, rundt spisse tinder, vellende berg og ruvende breer. De små flekkene på ormen er enorme isfjell i fjorden under henne. Midgardsormen er ikke bare skremmende, den bærer i seg et løfte om beskyttelse. Det er en slik tro som trengs i rå natur. Om hun snur ryggen til fjorden ser hun havet. Hun ser en flate av refleksjon, bak den et underbitt av skjeve tenner. En skremmende underkjeve, et gap. En potensiell verdens ende på en flat jord. Det får henne til å tenke på framtidens oppdagelser. Hva er det vi ikke vet enda. Det hun vet er at det er så uendelig mye.

På berget nedenfor Midgardsfjellet ser hun tre hull, dype og drillet av mennesker. Hva skal steinen fortelle oss som den ikke kunne si her? Hun vet at prøvene ble hentet ut i 2009 og at de tre mennene som tok dem med seg ble hentet ut med helikopter. Tre menn med hver sin steinprøve, vinkende til helikopteret, puster lettet ut like før helikopteret lander ved siden av dem og letter igjen. Hun ser dem for seg, knugende på en massiv steinsylinder hver. Hun har sett en film av det på YouTube. Sannheten er at hun ikke har rett til å kritisere det hun så, for vi er alle barn som knuger på legoklosser og sjokolader, til klossen lager sår i hånden og sjokoladen svir i såret. Selv har hun plukket med seg steiner og isbjørnhår. Hun har trådd i segmenter av grå leire. Fotspor blir stående som nøyaktige avstøpninger i leiren i minst ti år. Hun har smakt på hval og røye. Hun har eksponert femti filmer med natur som ikke er fotografert tidligere. Hun er selv med på å gjøre naturen til et landskap:

På ekspedisjon iscenesettes kvinnelige eventyrere i ukjent territorium. Kvinnen får sin posisjon, i naturen, i historien: De romantiske motivene av mannen - vandreren - er velkjente. Nå er betrakteren som skuer utover det jomfruelige landskapet en kvinne. Heltinnen beveger seg i øde territorier; foran henne lokker det store eventyret, under ligger historien hun blir en del av. Til tross for skjønnhet og ubeskrivelige opplevelser har ekspedisjoner og oppdagelser sin pris - i historien og i dag. Savnet etter oppdagelser settes opp mot behovet for å kontrollere og kolonisere: Birkelands fotografier er et feministisk prosjekt, men med oppdagelser av nytt land, nye ressurser, følger makt. Idet vi oppsøker eventyret, er vi alle med å gjøre naturen til et landskap og reisen til en del av vår historie.

Tonje Bøe Birkeland er billedkunstner. Siden 2008 har hun gjennom persongalleriet THE CHARACTERS gitt kvinnen en plass i landskapet og samtidig utforsket historiens sannhetsverdi, tonjebirkeland.com

Plate # 11 Nansen Fjord
Tonje Bøe Birkeland

Plate # 21 Virgin Waters
Tonje Bøe Birkeland

Plate # 2 Astrup's Horn
Tonje Bøe Birkeland